

Stosunek do demokracji i ocena jej funkcjonowania

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku na rok 2023

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Co jakiś czas sprawdzamy, jak oceniane jest funkcjonowanie demokracji w Polsce. Monitorujemy przy tym nastawienie do demokracji i rządów niedemokratycznych oraz poziom obojętności politycznej obywateli. W listopadowym sondażu¹, poza powyższymi kwestiami, zapytaliśmy także o to, jakie zasady są kluczowe dla funkcjonowania demokracji.

POSTAWY WOBEC DEMOKRACJI

Odkąd badamy stosunek do demokracji, czyli niemal od początku lat 90., wśród Polaków przeważa przekonanie, że jest ona najlepszą formą rządów. Obecnie ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów, zgadza się ośmiu na dziesięciu badanych (80% wobec 11% będących przeciwnego zdania), tj. o 12 punktów procentowych więcej niż w poprzednim sondażu sprzed ponad dwóch lat² i najwięcej w historii naszych badań.

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (403) przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej imiennej próbie pełnoletnich mieszkańców Polski, wylosowanej z rejestru PESEL.

Każdy respondent wybierał samodzielnie jedną z metod:

- wywiad bezpośredni z udziałem ankietera (metoda CAPI),
- wywiad telefoniczny po skontaktowaniu się z ankieterem CBOS (CATI) – dane kontaktowe respondent otrzymywał w liście zapowiednim od CBOS,
- samodzielne wypełnienie ankiety internetowej (CAWI), do której dostęp był możliwy na podstawie loginu i hasła przekazanego respondentowi w liście zapowiednim od CBOS.

We wszystkich trzech przypadkach ankieta miała taki sam zestaw pytań oraz strukturę. Badanie zrealizowano w dniach od 3 do 16 listopada 2023 roku na próbie liczącej 1072 osoby (w tym: 59,9% metodą CAPI, 24,2% – CATI i 16,0% – CAWI).

CBOS realizuje badania statutowe w ramach opisanej wyżej procedury od maja 2020 roku, w każdym przypadku podając proporcję wywiadów bezpośrednich, telefonicznych i internetowych.

² Zob. komunikat CBOS „Stosunek do demokracji i ocena jej funkcjonowania”, maj 2021 (oprac. B. Roguska).

RYS. 1. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?

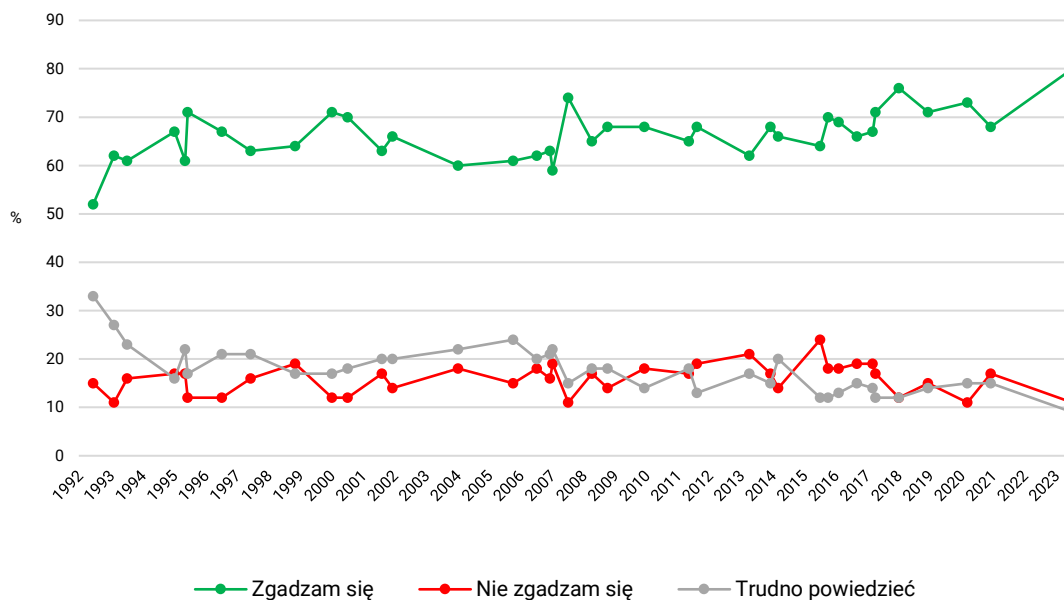

TABELA 1

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań																		
	1992	1993			1995			1996	1997	1999	2000		2001	2002	2004	2006		2007	
	X	VI	XI	V	IX	X	XI	X	III	IV	X	XI	III	V	II	XI	IV	V	XI
	w procentach																		
Zgadzam się	52	62	61	67	61	71	67	63	64	71	70	63	66	60	61	62	63	59	74
Nie zgadzam się	15	11	16	17	17	12	12	16	19	12	12	17	14	18	15	18	16	19	11
Trudno powiedzieć	33	27	23	16	22	17	21	21	17	17	18	20	20	22	24	20	21	22	15

TABELA 1 cd.

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań																		
	2008	2009	2010	2011		2013	2014		2015	2016		2017		2018	2019	2020	2021	2023	
	VII	I	III	VIII	XI	VII	III	VI	XI	I	VI	I	VII	VIII	V	IV	VII	IV	XI
	w procentach																		
Zgadzam się	65	68	68	65	68	62	68	66	64	70	69	66	67	71	76	71	73	68	80
Nie zgadzam się	17	14	18	17	19	21	17	14	24	18	18	19	19	17	12	15	11	17	11
Trudno powiedzieć	18	18	14	18	13	17	15	20	12	12	13	15	14	12	12	14	15	15	9

Od początku 2016 roku utrzymuje się relatywnie niski – na tle wcześniejszych pomiarów – poziom alienacji politycznej, a aktualny wynik jest najniższy z dotychczas zarejestrowanych. Obecnie osoby deklarujące, że nie ma dla nich znaczenia, czy rządy w kraju są demokratyczne czy niedemokratyczne,

stanowią ponad jedną piątą (22%, od poprzedniego pomiaru w kwietniu 2021 roku spadek o 5 punktów procentowych), natomiast twierdzący, że nie jest im to obojętne – siedmiu na dziesięciu badanych (70%, wzrost o 8 punktów).

CBOS

RYS. 2. Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że dla ludzi takich jak Pan(i) nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne?

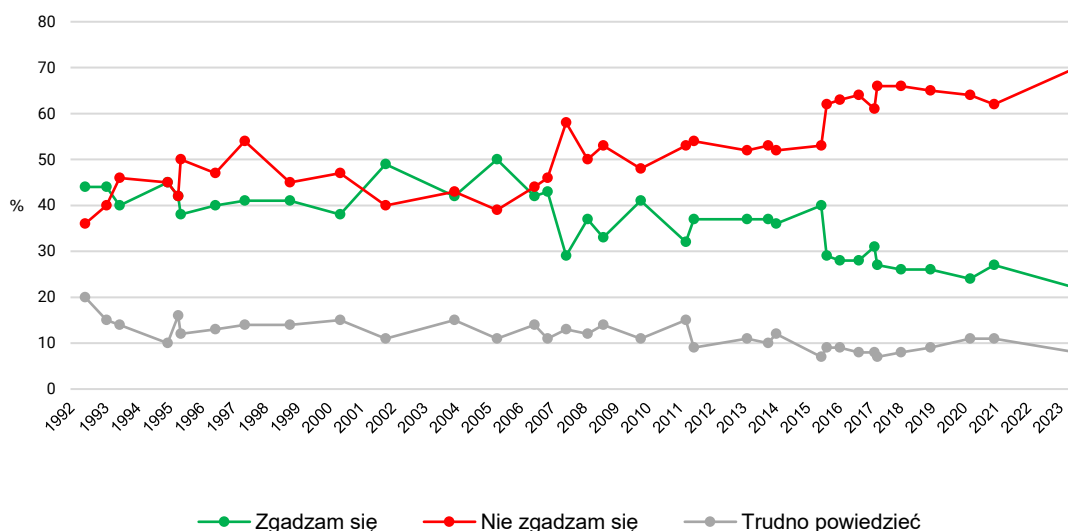

TABELA 2

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że dla ludzi takich jak Pan(i) nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań																		
	1992		1993			1995		1996	1997	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2007		2008	2009
	X	VI	XI	V	IX	X	XI	X	III	X	III	V	IX/X	XI	IV	XI	VII	I	
	w procentach																		
Zgadzam się	44	44	40	45	42	38	40	41	41	38	49	42	50	42	43	29	37	33	
Nie zgadzam się	36	40	46	45	42	50	47	45	45	47	40	43	39	44	46	58	50	53	
Trudno powiedzieć	20	15	14	10	16	12	13	14	14	15	11	15	11	14	11	13	12	14	

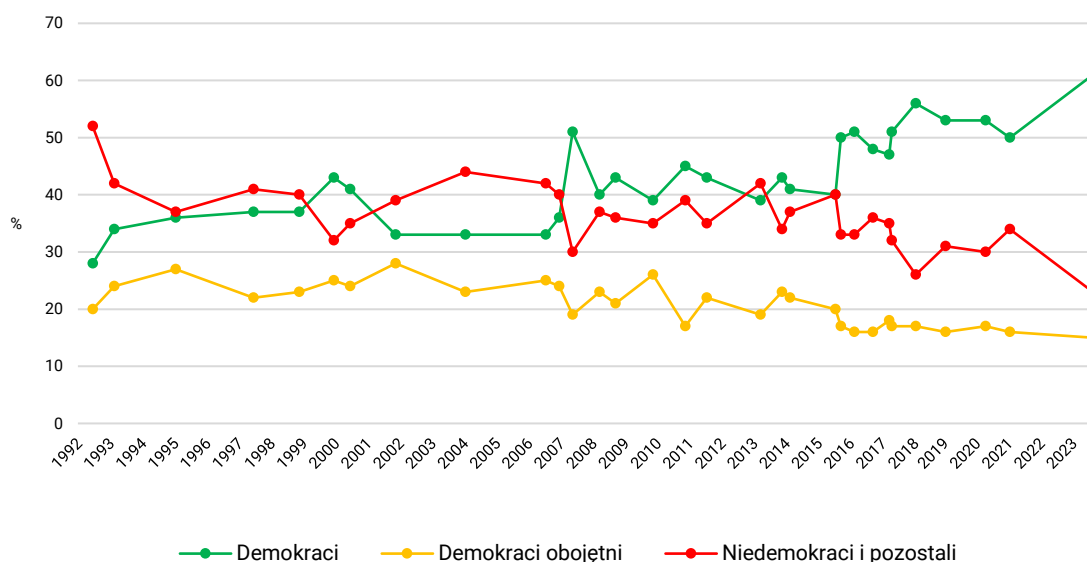
TABELA 2 cd.

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że dla ludzi takich jak Pan(i) nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań																	
	2010		2011		2013	2014		2015	2016		2017			2018	2019	2020	2021	2023
	III	VIII	XI	VII	III	VI	XI	I	VI	I	VII	VIII	V	IV	VII	IV	XI	
	w procentach																	
Zgadzam się	41	32	37	37	37	36	40	29	28	28	31	27	26	26	24	27	22	
Nie zgadzam się	48	53	54	52	53	52	53	62	63	64	61	66	66	65	64	62	70	
Trudno powiedzieć	11	15	9	11	10	12	7	9	9	8	8	7	8	9	12	11	8	

Po wyłączeniu z grupy aprobujących demokrację jako najlepszą formę rządów tych, którzy twierdzą, że obowiązujący system polityczny jest im obojętny (oraz niemających w tej sprawie zdania), otrzymujemy „czyste” poparcie dla demokracji. Taką postawę prezentuje teraz sześciu na dziesięciu badanych (61%, od poprzedniego pomiaru w 2021 roku wzrost o 11 punktów procentowych) i jest ona rozpowszechniona bardziej niż kiedykolwiek wcześniej. Biorąc pod uwagę cały monitorowany przez nas okres, począwszy od roku 1992, można powiedzieć, że po roku 2015 postawa prodemokratyczna zauważalnie i względnie trwale (pomijając niewielkie wahnięcia) umocniła się, co nie jest równoznaczne z zadowoleniem z tego, jak funkcjonuje demokracja w Polsce (o czym w dalszej części komunikatu).

CBOS

RYS. 3. Stosunek do demokracji

Aprobatą demokracji przy jednoczesnym braku obojętności politycznej wyróżniają się badani mający wyższe i – w mniejszym stopniu – średnie wykształcenie, mieszkańcy dużych i – szczególnie – największych miast, respondenci uzyskujący najwyższe dochody *per capita*, zadowoleni z własnej sytuacji materialnej, a także najmłodszy i w wieku od 35 do 44 lat. Ponadto zauważalnie częściej niż inni są to osoby w co najmniej dużym stopniu zainteresowane polityką, identyfikujące się z lewicą, jak również badani głosujący w ostatnich wyborach parlamentarnych na Nową Lewicę, Trzecią Drogę lub Koalicję Obywatelską.

TABELA 3

Cechy społeczno-demograficzne		Stosunek do demokracji		
		Demokraci	Demokraci obojętni	Niedemokraci i pozostali
		w procentach		
Ogółem		61	15	23
Płeć	Mężczyźni	65	15	21
	Kobiety	59	16	26
Wiek	18–24 lata	67	8	25
	25–34	64	14	21
	35–44	70	11	18
	45–54	61	18	22
	55–64	51	22	26
	65 lat i więcej	57	15	27
Miejsce zamieszkania	Wieś	53	17	30
	Miasto do 19 999	60	18	22
	20 000 – 99 999	66	18	16
	100 000 – 499 999	69	14	17
	500 000 i więcej mieszkańców	76	3	20
Wykształcenie	Podstawowe lub gimnazjalne	39	15	46
	Zasadnicze zawodowe	49	21	30
	Średnie	67	14	19
	Wyższe	77	11	12
Dochody na osobę	Do 1499 zł	48	18	34
	Od 1500 zł do 1999 zł	58	14	28
	Od 2000 zł do 2999 zł	60	19	21
	Od 3000 zł do 3999 zł	57	24	19
	4000 zł i więcej	81	4	14
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	52	13	35
	Średnie	51	20	29
	Dobre	68	13	19
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	77	6	17
	Duże	77	12	11
	Średnie	63	15	21
	Nikłe, niewielkie	49	21	30
	Żadne	34	15	51
Poglądy polityczne	Lewicowe	71	17	12
	Centrowe	60	15	25
	Prawicowe	63	16	21
	Niesprecyzowane	43	13	44
Elektoraty z ostatnich wyborów do Sejmu	KKW Trzecia Droga	77	11	12
	KW Nowa Lewica	84	12	5
	KW Prawo i Sprawiedliwość	52	20	27
	KW Konfederacja WiN	49	24	27
	KKW Koalicja Obywatelska	73	13	14
	Odmawiający odpowiedzi / Niezdecydowani	64	10	26
	Nie głosujący	40	17	43

Relatywnie najmniej „czystych” demokratów jest wśród badanych, którzy nie wzięli udziału w październikowych wyborach, osób deklarujących brak sprecyzowanych poglądów politycznych i niewielkie lub żadne zainteresowanie polityką, a ponadto wśród wyborców Konfederacji Wolność i Niepodległość oraz Prawa i Sprawiedliwości. Wyróżniają się w tym względzie także ankietowani mający wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, w wieku od 55 do 64 lat, uzyskujący najniższe dochody w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym i źle oceniający własną sytuację materialną.

Obecnie najniższy w historii naszych badań jest poziom przyzwolenia na rządy niedemokratyczne, a jednocześnie rekordowo częsty sprzeciw wobec nich. Ze stwierdzeniem, że w niektórych sytuacjach rządy niedemokratyczne są lepsze od demokratycznych, zgadza się teraz niespełna co czwarty badany (23%, od poprzedniego pomiaru w 2021 roku spadek o 3 punkty procentowe), a więcej niż sześciu na dziesięciu (62%, wzrost o 8 punktów) je kwestionuje. Nasilenie sprzeciwu wobec rządów niedemokratycznych nastąpiło po wyborach parlamentarnych w 2015 roku i od tego momentu utrzymuje się on na podwyższonym poziomie.

CBOS

RYS. 4. Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne?

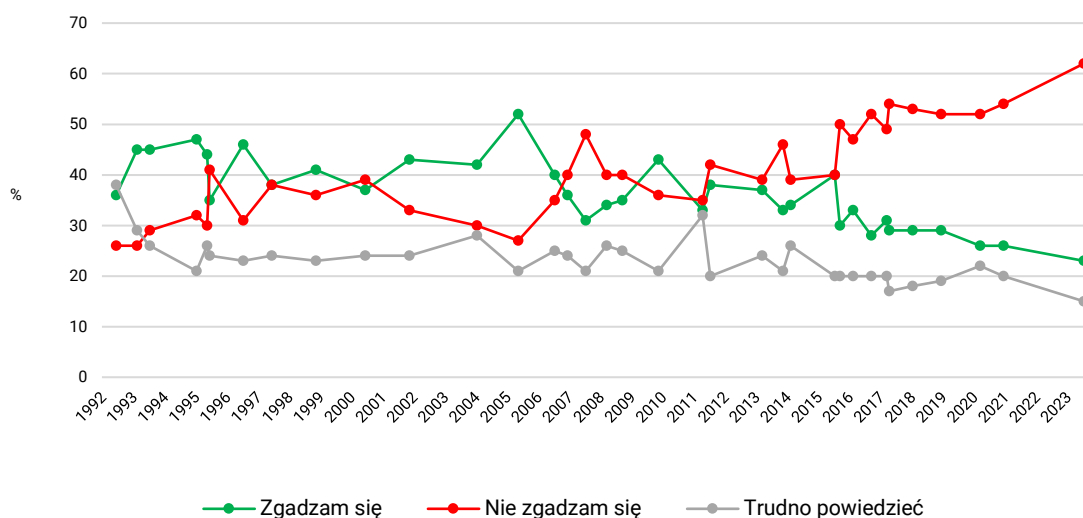

TABELA 4

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań																			
	1992		1993			1995			1996	1997	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	X	VI	XI	V	IX	X	XI	X	III	X	III	V	IX/X	XI	IV	XI	VII	I	III	
	w procentach																			
Zgadzam się	36	45	45	47	44	35	46	38	41	37	43	42	52	40	36	31	34	35	43	
Nie zgadzam się	26	26	29	32	30	41	31	38	36	39	33	30	27	35	40	48	40	40	36	
Trudno powiedzieć	38	29	26	21	26	24	23	24	23	24	24	28	21	25	24	21	26	25	21	

TABELA 4 cd.

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań																			
	2011		2013		2014			2015		2016			2017			2018	2019	2020	2021	2023
	VIII	XI	VII	III	VI	XI	I	VI	I	VII	VIII	V	IV	VII	IV	IV	XI			
	w procentach																			
Zgadzam się	33	38	37	33	34	40	30	33	28	31	29	29	29	26	26	26	23			
Nie zgadzam się	35	42	39	46	39	40	50	47	52	49	54	53	52	52	54	54	62			
Trudno powiedzieć	32	20	24	21	26	20	20	20	20	20	17	18	19	22	20	20	15			

Aprobacie rządów niedemokratycznych sprzyja wyraźnie brak identyfikacji respondentów z systemem demokratycznym wyrażający się w opinii, że demokracja jest wprawdzie najlepszą formą rządów, ale jednocześnie nie ma tak naprawdę znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne. W tej grupie badanych jest ona nawet częstsza niż wśród nieaprobujących demokracji.

TABELA 5

Stosunek do demokracji	Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Demokraci	14	80	6
Demokraci obojętni	47	38	15
Niedemokraci i pozostali	31	30	39

Przekonanie, że rządy niedemokratyczne mogą być niekiedy lepsze od demokratycznych, częściej niż inni wyrażają najmlodszy respondenci, a także osoby mające od 45 do 54 lat, mieszkańcy największych miast, badani uzyskujący wysokie (ale nie najwyższe) dochody *per capita*, pracownicy usług i rolnicy. W jeszcze większym stopniu na tle pozostałych wyróżniają się pod tym względem ankietowani, którzy w ostatnich wyborach zagłosowali na Konfederację WiN.

TABELA 6

Elektoraty z ostatnich wyborów do Sejmu	Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
KKW Trzecia Droga	15	73	12
KW Nowa Lewica	14	84	2
KW Prawo i Sprawiedliwość	25	54	21
KW Konfederacja WiN	49	45	6
KKW Koalicja Obywatelska	22	73	6
Odmawiający odpowiedzi / Niezdecydowani	20	70	11
Niegłosujący	24	44	31

OCENA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI

Zarejestrowane mniej więcej miesiąc po wyborach parlamentarnych opinie o jakości demokracji w Polsce są lepsze niż kiedykolwiek w historii badań CBOS. Obecnie ponad połowa Polaków (55%, od poprzedniego pomiaru w 2021 roku wzrost o 17 punktów procentowych) wyraża zadowolenie z funkcjonowanie demokracji w naszym kraju. Niezadowoleni stanowią mniej niż dwie piąte (38%, spadek o 14 punktów). Od pierwszej połowy lat 90. do wyborów parlamentarnych w 2007 roku, we wszystkich pomiarach respondenci rozczarowani funkcjonowaniem demokracji w Polsce przeważali nad oceniającymi je pozytywnie. Po tych wyborach nastąpiła krótkotrwała poprawa. Do wyborów parlamentarnych w 2015 roku wyniki były zróżnicowane – mniej więcej tak samo często odnotowywaliśmy przewagę zadowolonych z funkcjonowania demokracji, jak odwrotny układ ocen. Przez dwa kolejne lata, 2016 i 2017, na ogół rejestrowaliśmy dość wyraźną przewagę rozczarowanych demokracją nad zadowolonymi z niej. W 2018 roku oceny na pewien czas się poprawiły. Ich znaczne pogorszenie – które nastąpiło prawdopodobnie na skutek braku poczucia wpływu na rzeczywistość polityczną po protestach społecznych będących reakcją na wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie aborcji – odnotowaliśmy w kwietniu 2021 roku.

CBOS

RYS. 5. Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce

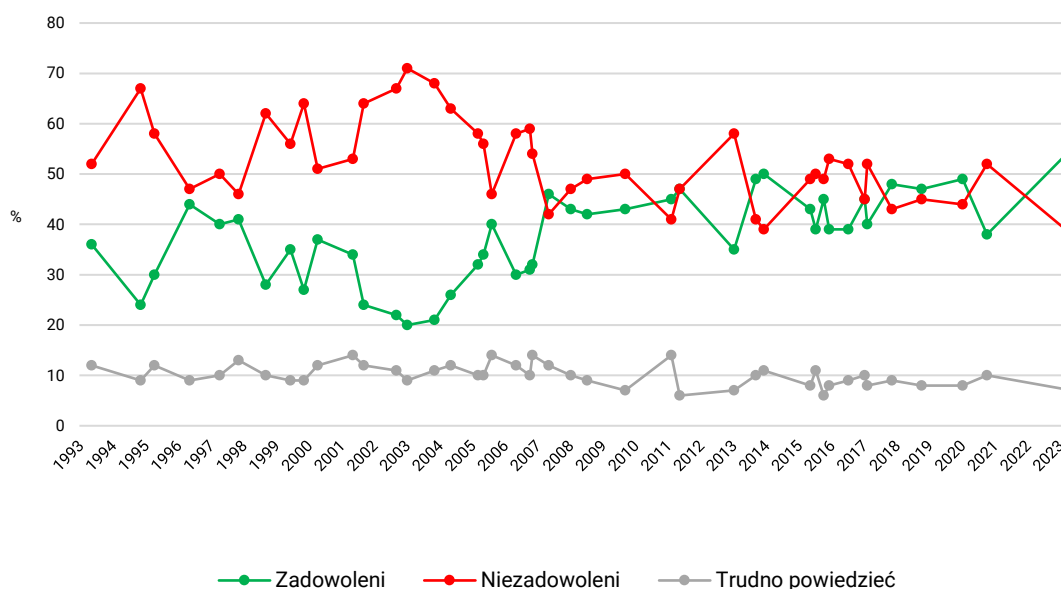

TABELA 7

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	Wskazania respondentów według terminów badań																									
	1993		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	XI	V	X	XI	X	V	III	XII	IV	X	XI	III	III	VII	V	XI	IX/X	XI	II	XI						
	w procentach																									
Zadowoleni	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34	24	22	20	21	26	32	34	40	30						
Niezadowoleni	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53	64	67	71	68	63	58	56	46	58						
Trudno powiedzieć	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14	12	11	9	11	12	10	10	14	12						

TABELA 7 cd.

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	Wskazania respondentów według terminów badań																													
	2007		2008		2009		2010		2011		2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2023	
	IV	V	XI	VII	I	III	VIII	XI	VII	III	VI	IV	XI	I	IV	VI	I	VII	VIII	V	IV	VII	IV	IV	XI					
	w procentach																													
Zadowoleni	31	32	46	43	42	43	45	47	35	49	50	47	43	39	45	39	39	45	40	48	47	49	38	55						
Niezadowoleni	59	54	42	47	49	50	41	47	58	41	39	44	49	50	49	53	52	45	52	43	45	44	52	38						
Trudno powiedzieć	10	14	12	10	9	7	14	6	7	10	11	9	8	11	6	8	9	10	8	9	8	8	10	7						

Na opinię o jakości polskiej demokracji najsilniej wpływają polityczne cechy ankietowanych i – skorelowana z nimi – religijność. Do zadowolonych z funkcjonowania demokracji zalicza się znaczna większość wyborców Prawa i Sprawiedliwości, respondentów o poglądach prawicowych, a także uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (*in plus* wyróżniają się także badani praktykujący religijnie raz w tygodniu). Ponadto pozytywne oceny są relatywnie częstsze wśród osób starszych (55–64 lata), mających wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, rolników, badanych uzyskujących najniższe (poniżej 1500 zł), ale też wyższe (od 3000 zł do 3999 zł) dochody *per capita*. Niezadowoleniem z funkcjonowania demokracji w Polsce wyróżniają się z kolei przede wszystkim elektoraty Nowej Lewicy i Koalicji Obywatelskiej, ankietowani o lewicowych poglądach (a w mniejszym stopniu także identyfikujący się z politycznym centrum), nieangażujący się religijnie, a ponadto mieszkańcy największych miastach, osoby najlepiej wykształcone, kadra kierownicza i specjaliści, prywatni przedsiębiorcy, badani uzyskujący najwyższe dochody w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym (4000 zł lub więcej) oraz źle oceniający własną sytuację materialną.

TABELA 8

Elektoraty z ostatnich wyborów do Sejmu	Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce		
	Zadowoleni	Niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
KKW Trzecia Droga	50	43	7
KW Nowa Lewica	33	58	9
KW Prawo i Sprawiedliwość	77	14	8
KW Konfederacja WiN	59	39	2
KKW Koalicja Obywatelska	42	54	4
Odmawiający odpowiedzi / Niezdecydowani	49	42	9
Nie głosujący	47	37	16

Ocena funkcjonowania demokracji jest w pewnej mierze związana z postawą badanych wobec tej formy rządów. Ogólnie rzecz biorąc, respondenci przekonani o jej wyższości i identyfikujący się z tym systemem częściej niż pozostali (a zwłaszcza niż nieaprobowujący demokracji) są zadowoleni z jakości polskiej demokracji.

TABELA 9

Stosunek do demokracji	Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce		
	Zadowoleni	Niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Demokrati	56	38	6
Demokrati obojętni	47	37	16
Niedemokrati i pozostali	36	45	18

FUNDAMENTY DEMOKRACJI

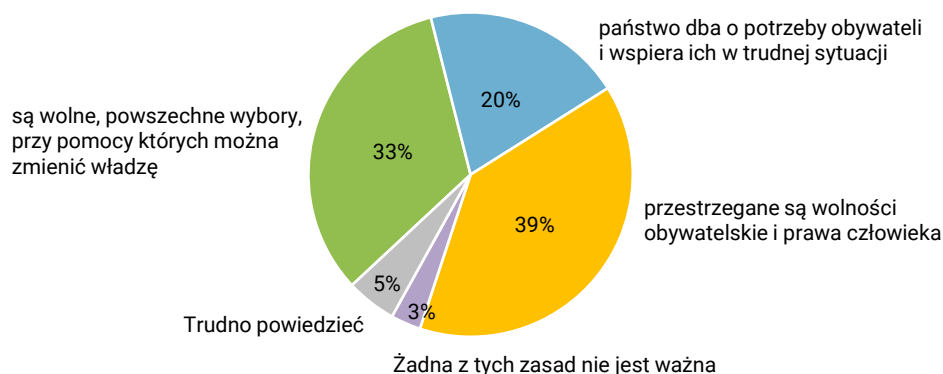
Co jest konstytutywne dla demokracji, bez realizacji jakich reguł państwo przestaje być demokracją? Badanym przedstawiliśmy³ trzy zasady – wolne, powszechne wybory, przy pomocy których można zmienić władzę, państwo dbające o potrzeby obywateli i wspierające ich w trudnej sytuacji oraz przestrzeganie wolności obywatelskich i praw człowieka – prosząc, aby wybrali jedną, która jest, ich zdaniem, niezbędna dla funkcjonowania demokracji, i jedną, bez której realizacji państwo może się obejść pozostając nadal demokracją.

Z deklaracji badanych wynika, że kluczowe dla państwa demokratycznego – jako takie wskazuje je dwie piąte badanych (39%) – są gwarancje wolności obywatelskich i praw człowieka. Jednocześnie najmniej osób (12%) uważa, że demokracja mogłaby bez tego nadal istnieć. Dla jednej trzeciej ankietowanych (33%) kluczowe z tej perspektywy są wolne, powszechne wybory umożliwiające zmianę władzy. W tym przypadku również niewiele osób (14%) uważa, że państwo demokratyczne mogłoby się bez nich obyć, co jednak – biorąc pod uwagę, że trudno sobie wyobrazić demokrację bez jakiejś formy wyboru politycznej reprezentacji przez obywateli – może się wydawać i tak znaczną liczbą. Jedna piąta badanych (20%) za konstytutywne dla demokracji uważa państwo opiekuńcze i jednocześnie najwięcej osób (27%) wskazało, że bez niego nadal można mówić o demokracji. Warto zaznaczyć, że w odpowiedzi na pytanie „eliminacyjne” największa część badanych (34%) zadeklarowała, że w państwie demokratycznym nie można zaniechać realizowania którejkolwiek z tych trzech zasad.

³ Kolejność tych zasad w kwestionariuszu była dla każdego wywiadu losowa

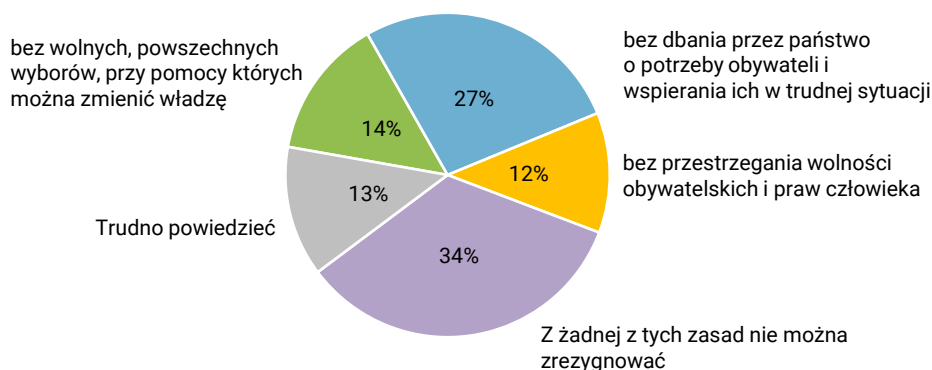
CBOS

RYS. 6. Co, Pana(i) zdaniem, jest najważniejsze, żeby uznać państwo za demokratyczne? Czy to, że:

CBOS

RYS. 7. A bez której z tych zasad nadal można by, Pana(i) zdaniem, mówić, że państwo jest demokratyczne? Czy:

Badani, którzy demokrację opierają przede wszystkim na gwarancji wolności obywatelskich i praw człowieka, częściej od pozostałych są zdania, że w demokratycznym państwie, żeby nadal takie pozostało, nie da się odstąpić od którejkolwiek z tych zasad. Ponadto, podobnie jak osoby stawiające na pierwszym miejscu wolne i powszechne wybory, dość często twierdzą oni, że demokracja mogłaby się obyć bez realizowania zasad państwa opiekuńczego. Z kolei respondenci, którzy za kluczową wartość demokracji uznają to, że państwo dba o obywateli i wspiera ich w trudnej sytuacji, częściej niż pozostali uważają, że dla zachowania demokracji nie jest niezbędna procedura wolnych i powszechnych wyborów.

TABELA 10

Co, Pana(i) zdaniem, jest najważniejsze, żeby uznać państwo za demokratyczne? Czy to, że:	Bez której z tych zasad nadal można by, Pana(i) zdaniem, mówić, że państwo jest demokratyczne? Czy:				
	bez wolnych, powszechnych wyborów, przy pomocy których można zmienić władzę	bez dbania przez państwo o potrzeby obywateli i wspierania ich w trudnej sytuacji	bez przestrzegania wolności obywatelskich i praw człowieka	Z żadnej z tych zasad nie można zrezygnować	Trudno powiedzieć
	w procentach				
– są wolne, powszechne wybory, przy pomocy których można zmienić władzę	16	31	13	31	9
– państwo dba o potrzeby obywateli i wspiera ich w trudnej sytuacji	23	20	14	32	12
– przestrzegane są wolności obywatelskie i prawa człowieka	10	30	12	38	9
Żadna z tych zasad nie jest ważna	0	10	7	62	21
Trudno powiedzieć	2	9	0	15	74

Poza elektoratem Prawa i Sprawiedliwości wyborcy wszystkich ugrupowań, a zwłaszcza Nowej Lewicy i Trzeciej Drogi, najczęściej jako kluczowe dla demokracji wskazują przestrzeganie wolności obywatelskich i praw człowieka. Zwolennicy Prawa i Sprawiedliwości w zasadzie w takim samym stopniu wskazują tu na wolne i powszechne wybory co na państwo opiekuńcze, a zauważalnie rzadziej niż pozostali – na wolności obywatelskie i prawa człowieka. Na tle pozostałych elektoratów rzadziej wybierają ten aspekt (państwo opiekuńcze) jako taki, z którego dałoby się zrezygnować zachowując demokrację. Najwięcej deklaracji głoszących, że demokracja może się obyć bez zabezpieczenia przez państwo potrzeb obywateli i wspierania ich w trudnej sytuacji, notujemy – co łatwo przewidzieć – wśród zwolenników Konfederacji WiN, a także – co ciekawe – wśród głosujących na Nową Lewicę.

TABELA 11

Elektoraty z ostatnich wyborów do Sejmu	Co, Pana(i) zdaniem, jest najważniejsze, żeby uznać państwo za demokratyczne? Czy to, że:				
	są wolne, powszechne wybory, przy pomocy których można zmienić władzę	państwo dba o potrzeby obywateli i wspiera ich w trudnej sytuacji	przestrzegane są wolności obywatelskie i prawa człowieka	Żadna z tych zasad nie jest ważna	Trudno powiedzieć
	w procentach				
KKW Trzecia Droga	35	9	52	2	2
KW Nowa Lewica	26	2	70	0	2
KW Prawo i Sprawiedliwość	34	34	22	4	6
KW Konfederacja WiN	31	20	45	4	0
KKW Koalicja Obywatelska	36	10	49	1	4
Odmawiający odpowiedzi / Niezdecydowani	32	23	36	1	9
Niegłosujący	27	22	37	5	8

TABELA 12

Elektoraty z ostatnich wyborów do Sejmu	Bez której z tych zasad nadal można by, Pana(i) zdaniem, mówić, że państwo jest demokratyczne? Czy:				
	bez wolnych, powszechnych wyborów, przy pomocy których można zmienić władzę	bez dbania przez państwo o potrzeby obywateli i wspierania ich w trudnej sytuacji	bez przestrzegania wolności obywatelskich i praw człowieka	Z żadnej z tych zasad nie można zrezygnować	Trudno powiedzieć
	w procentach				
KKW Trzecia Droga	13	30	8	39	11
KW Nowa Lewica	14	39	0	41	7
KW Prawo i Sprawiedliwość	16	25	15	30	14
KW Konfederacja WiN	18	41	6	29	6
KKW Koalicja Obywatelska	12	30	17	35	6
Odmawiający odpowiedzi / Niezdecydowani	14	17	8	36	24
Niegłosujący	15	19	10	31	24

Osoby identyfikujące się w pełni z demokracją częściej niż pozostali respondenci jako fundamentalną jej zasadę postrzegają przestrzeganie wolności obywatelskich i praw człowieka, natomiast rządziej – państwo opiekuńcze. W większym stopniu niż inni wyrażają oni także przekonanie, że wszystkie trzy zasady są niezbywalne. Ci, którzy aprobują demokrację jako najlepszą formę rządów, ale nie identyfikują się z nią, częściej niż przeciętnie uważają, że demokracja zostałaby zachowana, gdyby zrezygnować z wolnych, powszechnych wyborów i swobód obywatelskich.

TABELA 13

Stosunek do demokracji	Co, Pana(i) zdaniem, jest najważniejsze, żeby uznać państwo za demokratyczne? Czy to, że:				
	są wolne, powszechne wybory, przy pomocy których można zmienić władzę	państwo dba o potrzeby obywateli i wspiera ich w trudnej sytuacji	przestrzegane są wolności obywatelskie i prawa człowieka	Żadna z tych zasad nie jest ważna	Trudno powiedzieć
w procentach					
Demokrati	36	16	45	2	2
Demokrati obojętni	33	28	34	2	3
Niedemokrati i pozostali	25	26	26	5	17

TABELA 14

Stosunek do demokracji	Bez której z tych zasad nadal można by, Pana(i) zdaniem, mówić, że państwo jest demokratyczne? Czy:				
	bez wolnych, powszechnych wyborów, przy pomocy których można zmienić władzę	bez dbania przez państwo o potrzeby obywateli i wspierania ich w trudnej sytuacji	bez przestrzegania wolności obywatelskich i praw człowieka	Z żadnej z tych zasad nie można zrezygnować	Trudno powiedzieć
w procentach					
Demokraci	13	28	11	39	9
Demokraci obojętni	20	30	19	18	13
Niedemokraci i pozostali	13	21	10	30	25

Poza powyższymi obserwacjami można zauważyć, że wolne i powszechne wybory za konstytutywne dla państwa demokratycznego najczęściej uznają mieszkańcy małych miast, robotnicy wykwalifikowani i respondenci uzyskujący wysokie (ale nie najwyższe) dochody w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym. Wolności obywatelskie jako kluczowe tym kontekście traktują częściej niż inni najmłodszy respondenci, w wieku 18–24 lata, i mający od 35 do 44 lat, mieszkańcy dużych i największych miast, badani najlepiej wykształceni, kadra kierownicza i specjaliści, pracownicy administracyjno-biurowi, uczniowie i studenci, ankietowani uzyskujący najwyższe dochody *per capita*, a ponadto nieangażujący się religijnie, identyfikujący się z lewicą lub politycznym centrum. Pod względem wskazań odnoszących się do państwa opiekuńczego wyróżniają się z kolei respondenci w wieku 45–54 lata, mieszkańcy wsi, badani mający wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, pracownicy usług, robotnicy niewykwalifikowani, osoby pracujące w prywatnych gospodarstwach rolnych (w tym rolnicy), prywatni przedsiębiorcy, a także uzyskujący najniższe dochody. Można ponadto zauważyć, że mężczyźni częściej niż kobiety podstawowej wartości demokracji upatrują w procedurze wyborczej, natomiast kobiety w większym stopniu akcentują przestrzeganie wolności obywatelskich i praw człowieka.

***

Ostatnie wybory parlamentarne umocniły demokrację w Polsce. Nie tylko lepiej niż kiedykolwiek wcześniej oceniane jest jej funkcjonowanie, ale też rekordowe rozmiary przyjmuje skala aprobaty demokratycznego ładu, przy najniższym w historii naszych badań poziomie alienacji politycznej i najwyższym poziomie dezaprobaty rządów niedemokratycznych. Dla największej grupy badanych konstytutywną właściwością demokratycznego państwa są gwarancje wolności obywatelskich i praw człowieka, mniej osób wskazuje w tym kontekście na wolne i powszechne wybory, a jeszcze mniej – na realizowanie zasad państwa opiekuńczego.

Opracował

Michał Feliksiak